

## รายงานการสำรวจสัตว์น้ำ จากดอยอินทนนท์ ปี 2553

โดย นณณ์ ภาณีตวงศ์ @ siamensis.org

ปีนี้เป็นปีที่ 2 แล้วที่กลุ่มอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อม (siamensis.org) ได้เข้าร่วมงานนับนก ดอยอินทนนท์ ซึ่งจัดขึ้นโดยชมรมอนุรักษ์นกล้านนา โดยหน้าที่หลักของกลุ่มเรา ยังเป็นงานเดิม คือการสำรวจสิ่งมีชีวิต อื่นๆ ตามแต่ความถนัดของแต่ละคนในกลุ่ม เช่น ปลา แมลง แมลงน้ำ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และ สัตว์เลื้อยคลาน

สำหรับตัวผมเองยังคงรับผิดชอบในส่วนของปลาและสัตว์น้ำอื่นๆเป็นหลัก และได้ร่วมเดินสำรวจกลางคืนกับกลุ่มสำรวจ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และ สัตว์เลื้อยคลาน ด้วย โดยเฉพาะเมื่อปีนี้มีผู้เข้าร่วมเยอะเป็นพิเศษเนื่องจากมีคณะจาก องค์การสวนสัตว์ เข้ามาสำรวจการระบาดของโรคอุบัติใหม่ "โคโรนาไวรัส" ในสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก โรคนี้เป็นโรค ระบาดร้ายแรงที่ทำให้สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกบางชนิดในต่างประเทศถึงกับสูญพันธุ์ ในปัจจุบันยังไม่มีรายงานการระบาดของ โรคนี้ในเมืองไทย แต่กลุ่มสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกบนดอยสูงนั้นเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงมากที่สุดเพราะเชื้อราชนิดนี้เติบโต ได้ดีในสภาพอากาศเย็น คือประมาณ 15 ถึง 23 องศาเซลเซียส

สำหรับการสำรวจปลาและสัตว์น้ำนั้น เมื่อปีที่แล้วได้แบ่งจุดสำรวจเป็นสองจุดหลักๆคือ บริเวณเหนือน้ำตกวชิรธาร และ บริเวณใต้น้ำตกห้วยทรายเหลือง โดยทั้งสองแห่งสำรวจเป็นระยะทางประมาณ 100 เมตร ตามจุดที่สามารถลงสำรวจได้ ด้วยวิธีดำสำรวจด้วยสนอร์เกิ้ล และการช้อนด้วยสวิงขนาดเล็ก โดยไม่มีการเก็บตัวอย่างใดๆ โดยคุณสมบัติของน้ำทั้งสองปี มีค่าใกล้เคียงกันคือประมาณ 18-19 องศาเซลเซียส

โดยผลการสำรวจเป็นดังตารางด้านล่าง (ตัวเลขเป็นการประมาณการ)

### ตารางที่ 1 ชนิดและจำนวนสัตว์น้ำที่พบในการสำรวจ

ชนิดปี	น้ำตกห้วยทรายเหลือง		น้ำตกวชิรธาร	
	ปี 2552	ปี 2553	ปี 2552	ปี 2553
ปลาค้างคาว ( <i>Oreoglanis siamensis</i> )	30	0	15	8
ปลาค้อลายดวง ( <i>Schistura spilota</i> )	0	0	10	8
ปลาค้อชี่กรง ( <i>Schistura poculi</i> )	0	0	30	25
ปลาม้า ( <i>Scaphiodonichthys acanthopterus</i> )	0	0	3	1
ปูน้ำตก ( <i>Doimon</i> sp.)	40	0	0	1*

\* ปูเพศเมียพบไข่และลูกขนาดเล็กในจับปิ้ง

## น้ำตกชิวธาร

ลำธารเหนือน้ำตกชิวธารเป็นลำธารขนาดใหญ่มีความกว้างประมาณ 15 เมตร มีลักษณะถิ่นอาศัยที่หลากหลาย เช่น แก่ง น้ำไหลเชี่ยว ซอกหินริมลำธารที่น้ำไหลเบา แนวเนินทรายติดต่อกับแนวกรวด ทำให้มีความหลากหลายของชนิดสัตว์น้ำสูงกว่าบริเวณน้ำตกห้วยทรายเหลือง จากตารางจะเห็นว่าชนิดและจำนวนสัตว์น้ำที่สำรวจพบในจุดสำรวจบริเวณน้ำตกชิวธาร มีความใกล้เคียงกันทั้งสองปี โดยปีนี้พบว่ามีการแพร่พันธุ์ที่แข็งแรงกว่าปีที่แล้ว ทำให้ไม่สามารถดำสำรวจได้ในแก่งบางจุดที่ดำสำรวจในปีที่แล้วทำให้สำรวจพบปลาค้างคาวลดลง อย่างไรก็ตามในจุดที่สามารถดำสำรวจได้พบประชากรปลาค้างคาวใกล้เคียงกับปีก่อน สำหรับกลุ่มปลาคือที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่น้ำไหลไม่แรงนัก ยังมีประชากรค่อนข้างคงที่

## น้ำตกห้วยทรายเหลือง

ลำธารต้นน้ำตกห้วยทรายเหลืองนั้น เป็นลำธารขนาดเล็ก ความกว้างประมาณ 5 เมตร มีลักษณะตามธรรมชาติเป็นลำธารที่ไหลไปตามหุบขนาดเล็ก มีสภาพพื้นที่ตื้นน้ำส่วนใหญ่เป็นก้อนหินขนาดใหญ่ และ กลาง มีแก่งน้อยใหญ่มากมาย มีน้ำไหลแรงทำให้เหมาะเป็นที่อาศัยของปลาค้างคาวและปูน้ำตกแต่เนื่องจากมีขนาดเล็กและลักษณะถิ่นอาศัยไม่หลากหลายทำให้มีชนิดสัตว์น้ำที่พบน้อยกว่าบริเวณน้ำตกชิวธาร ในปี 2552 สำรวจพบปลาค้างคาวและปูน้ำตกเป็นจำนวนมาก (ตามตารางที่ 1) นอกจากนี้ยังเคยมีการถ่ายภาพปลาค้างคาวหัวเหลี่ยม (*Exostoma* sp.) ซึ่งคาดว่าจะเป็นปลาชนิดใหม่ของโลกได้ในบริเวณดังกล่าวแต่คณะสำรวจของ siamensis.org ไม่พบในการสำรวจทั้งสองปี

ในปี 2553 พบว่ามีการสร้างฝายชั่วคราว ประกอบด้วยไม้และก้อนหินจากบริเวณลำธาร ทำให้สภาพนิเวศของลำธารเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง กล่าวคือ

1. ก้อนหินซึ่งเคยเป็นแก่งและที่อาศัยของปลาค้างคาวและปูน้ำตกได้ถูกนำไปถมกันเป็นฝายทำให้มีปริมาณหินขนาดใหญ่และกลางในลำธารน้อยลงอย่างมาก
2. น้ำถูกยกระดับขึ้นจากการสร้างฝายทำให้ ก้อนหินที่เหลืออยู่บางส่วนจมอยู่ใต้น้ำไม่เกิดเป็นสภาพแก่ง
3. ฝายได้กั้นตะกอนทรายให้ตกทับถมบริเวณพื้นที่แก่ง ทำให้ทรายอุดรูและโพรงต่างๆใต้ก้อนหิน ทำให้สัตว์น้ำขาดที่หลบภัย

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการดำรงชีพของสัตว์น้ำที่สำรวจพบในปี 2552 หายไป โดยในการสำรวจปี 2553 ไม่พบปลาค้างคาวและปูน้ำตกในบริเวณห้วยทรายเหลืองเลย (รายละเอียดตามตารางที่ 1)

### สรุปผลการสำรวจ

จุดสำรวจบริเวณเหนือน้ำตกชริธรา ยังอยู่ในสภาพดี สำรวจพบสัตว์น้ำทั้งชนิดและจำนวนที่ใกล้เคียงกันจากปี 2552 ส่วนจุดสำรวจบริเวณน้ำตกห้วยทรายเหลือง พบว่าการสร้างฝายส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศลำธารอย่างรุนแรง ส่งผลให้สัตว์น้ำที่เคยอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวหายไปหมด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังส่วนอื่นๆของระบบนิเวศ เช่น การลดจำนวนลงของพื้นที่อาศัยจะทำให้แมลงน้ำในบริเวณดังกล่าวมีน้อยลง ส่งผลกระทบต่อคนที่หากินแมลงน้ำในบริเวณดังกล่าว หรือ การหายไปของประชากรปูน้ำตก ซึ่งเป็นอาหารของเต่าปูลู จะส่งผลกระทบต่อประชากรเต่าปูลูเช่นกัน

### ข้อเสนอแนะ

ลำธารใต้น้ำตกห้วยทรายเหลือง อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ซึ่งป่ามีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว การเกิดตะกอนมีน้อยมาก ทำให้ฝายไม่มีประโยชน์ใดๆในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งในแง่การดักตะกอน หรือการสร้างความชื้นเพื่อฟื้นฟูป่า การสำรวจในปีพ.ศ.2552 พบว่าลำธารดังกล่าวเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางชีวภาพเนื่องจาก ปลาข้างคาว ดอยอินทนนท์เป็นปลาประจำถิ่นของดอยอินทนนท์ ไม่พบที่อื่นใดในโลกและเป็นสัตว์คุ้มครอง นอกจากนั้นปูน้ำตกที่พบบ็น่าจะเป็นชนิดที่พบเฉพาะถิ่นในระดับลุ่มน้ำปิงตอนบน การสร้างฝายในลำห้วยดังกล่าว ได้ ทำลายถิ่นอาศัยของสัตว์ทั้งสองชนิด และสัตว์น้ำอื่นๆ เช่น แมลงน้ำ ลูกอ๊อดของกบบางชนิดที่ต้องอาศัยในแหล่งน้ำเชี่ยว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเนื่องไปถึงส่วนอื่นๆของระบบนิเวศและห่วงโซ่อาหาร **จึงเสนอให้ทำการรื้อฝายในบริเวณห้วยทรายเหลืองทั้งหมดและฟื้นฟูระบบนิเวศลำธารให้กลับคืนสู่สภาพเดิม**

ภาพที่ 1 ลำธารใต้น้ำตกห้วยซ้ายเหลือง ซ้ายมือ ปี 2552 ขวามือ ปี 2553 หลังการสร้างฝาย





ภาพที่ 2 แสดงภาพพื้นลำธารห้วยทรายเหลืองหลังการสร้างฝาย มีทรายตกทับถมจำนวนมาก ทำให้สัตว์น้ำไม่สามารถอาศัยอยู่ได้



ภาพที่ 3 ลำธารเหนือน้ำตกฉัตรธาร บริเวณลูกศรสีชมพูคือบริเวณที่สำรวจพบปลาข้างควอินทนนท์





ภาพที่ 4 แสดงภาพพื้นลำธารที่มีซอกหลืบของหินก้อนใหญ่มากในบริเวณแก่ง ในลำธารเหนือน้ำตกกว๊านซิวธาร เป็นแหล่งอาศัยของปลาค้างคาวอินทนนท์และปูน้ำตก ลูกครีส์ชมพู แสดงจุดที่คาดว่าจะมีปลาอาศัยอยู่



ภาพที่ 5 ปลาค้างคาวอินทนนท์ (*Oreoglanis siamensis*) สัตว์เฉพาะถิ่นของดอยอินทนนท์ และสัตว์คุ้มครองของไทย

